

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

«مقایسه اندیشه توحید در ادیان ابراهیمی»

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: محمد داود حیدری

استاد راهنما؛ جناب آقای امیر خواص

استاد مشاور؛ حجة الاسلام و المسلمین آقای احمد دبیری

سال ۱۳۸۴

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی
شماره ثبت: ۶۳۴
تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

تقدیم و اهداء:

رساله حاضر را تقدیم می‌کنم به قطب عالم امکان، عدالت گستر جهان، مهدی صاحب زمان که پایان تدوین این رساله مقارن گردید با میلاد مسعود آن امام همام و به پویندگان راستین راهش آنانی که قلب شان برای اعتلای کلمه توحید می‌تپند و پاسبانان حریم مقدس دیانت اسلامند.

ثواب این کار علمی را هدیه می‌کنم به روح ملکوتی شفیعه روز جزا فاطمه معصومه سلام الله علیها که با عنایات او و در جوارش توفیق تدوین این پایان نامه حاصل گردید و نیز به روح بلنا سمبل ایثار و فداکاری مادر مهربانم که با کمال تأسف پایان این رساله همزمان گردید با پایان عمر او و حادثه غمبار درگذشت آن مادر مهربان؛ حادثه‌ای که کوله بار از غم و اندوه را بردوشم و حسرت وصالش را نه قلم نهاد. یادش گرامی و روحش با ائمه اطهار (ع) محشور باد.

تقدیر و تشکر:

من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

بر خود وظیفه می‌دانم که از زحمات و راهنمایی‌های اساتید ازجمند آقای حاج امیر خواص (استاد راهنما) و حجت الاسلام و المسلمین احمد دبیری (استاد مشاور) سپاسگذاری نمایم که در مدت تدوین این رساله با مساعدت خالصانه از گنج گراسنگ علم و دانش خویش این حقیر را بهره‌مند ساخته و غنای هرچه بیشتر این رساله را به بار آورده‌اند. از خداوند برای آنان طول عمر و مزید توفیقات را مسألت دارم.

همچنین از مرکز جهانی علوم اسلامی، مدیریت محترم مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی، دست اندرکاران امور پایان نامه و گروه فلسفه و کلام کمال سپاس و قدردانی را به عمل می‌آورم که به حق با اجرای برنامه‌های آموزشی و پژوهشی مفید و ارزنده گامی بزرگ در شکوفائی، ارتقا و بالندگی استعداد طلاب برداشته‌اند.

در نهایت از خانواده‌ای محترم که با صبر و بردباری زمینه مطالعه و پژوهش را برایم فراهم ساخت و نیز برادر ارجمند جناب آقای رضائی که زحمات حروف چینی این اثر را متقبل گردید، کمال تشکر و سپاس را دارم.

چکیده:

رساله حاضر با عنوان «مقایسه اندیشه توحید در ادیان ابراهیمی» در صدد تبیین جایگاه توحید در ادیان ابراهیمی و مقایسه آن برآمده است. در این راستا به مهم ترین مباحث الهیاتی و توحیدی در ادیان یهود، مسیح و اسلام و از جمله توحید در عهدین و به خصوص به مسأله تثلیث و نیز به مقایسه اشتراکات و اختلافات توحید پرداخته است.

رساله موجود برای نیل به اهدافش در ضمن پنج فصل ارائه گردیده است. فصل اول به کلیات و مفاهیم پرداخته است. در فصل دوم خدا در آئین یهود مورد بررسی قرار گرفته و به اسماء و صفات خدا در عهد عتیق، وحدت و یگانگی خدا و ملی بودن آن و نیز به عقائد یهود در قرآن اشاره شده است.

فصل سوم به توحید در دین مسیحیت اختصاص یافته و به مطالب مهمی در مورد تثلیث از جمله عوامل رویکرد مسیحیت به این اندیشه، تثلیث و عهدین، تثلیث و شوراهاى جهانی و در پایان به نقد و بررسی آن پرداخته شده است.

در فصل چهارم توحید از دیدگاه اسلام مطرح گردیده، دلایل توحید، اقسام و مراتب توحید مورد بحث قرار گرفته است.

در فصل پنجم که آخرین فصل نیز خواهد بود، با توجه به اینکه توحید در ادیان ابراهیمی در فصلهای جداگانه قبلاً مورد بررسی قرار گرفت. در این فصل به بررسی تطبیقی، جمع بندی مطالب و مقایسه آن پرداخته شده است؛ اشتراکات و اختلافات ادیان ابراهیمی در باب توحید، صفات الهی، اقسام و مراتب توحید بازگو و مقایسه گردیده است.

فہرست مطالب

- تقدیم و اہدا.....
- تقدیر و تشکر.....
- چکیدہ.....
- فہرست مطالب.....

پیشگفتار:..... ۱

فصل اول: کلیات و مفہیم

- ۱- بیان مسألہ ۵
- ۲- اہمیت و ضرورت موضوع ۵
- ۳- سابقہ و پیشینہ تحقیق ۶
- ۴- سؤال اصلی پژوهش ۸
- ۵- سوالات فرعی ۸
- ۶- اہداف تحقیق ۸
- ۷- روش تحقیق ۸
- ۸- موانع تحقیق و راہکارها ۹
- ۹- جنبہ نوآوری پژوهش ۹
- ۱۰- واژگان کلیدی ۱۰

۱۱	مفهوم توحید (معنای لغوی توحید)
۱۲	معنای اصطلاحی توحید
۱۲	اقسام توحید
۱۲	توحید ذاتی
۱۳	توحید صفاتی
۱۳	توحید افعالی
۱۳	مراتب توحید
۱۴	توحید در خالقیت
۱۴	توحید در ربوبیت
۱۴	توحید در الوهیت

فصل دوم: خدا در آئین یهودیت

۱۶	پیدایش دین یهود
۱۹	متون مقدس یهودیت
۱۹	عهد عتیق
۲۲	تلمود
۲۴	خدا در عهد عتیق
۲۵	اسماء خداوند در عهد عتیق
۲۸	صفات خدا در عهد عتیق
۳۲	۱- و خدا نیت و یگانگی خدا
۳۴	۲- خدای یهود خدای ملی و نژادی
۳۶	اقسام و مراتب توحید در دین یهود
۳۶	توحید ذاتی

توحید صفاتی ۳۷

توحید افعالی ۳۷

توحید در خالقیت ۳۷

توحید در معبودیت ۳۸

توحید در تدبیر ۳۸

عقاید یهود در مورد خدا، در قرآن ۳۹

ادعای فرزند برای خداوند ۳۹

ادعای دوستی با خدا ۴۳

دادن نسبت فقر به خداوند ۴۴

دادن نسبت بخل به خداوند ۴۵

دادن نسبت خستگی به خداوند ۴۶

فصل سوم: تبیین جایگاه توحید و تثلیث در مسیحیت

پیدایش دین مسیح ۴۹

عهد جدید ۵۰

دیدگاه توحیدی در عهد جدید ۵۲

عوامل رویکرد مسیحیت به تثلیث ۵۵

(الف): نفوذ ادیان قدیم و کهن در دین مسیح ۵۵

(ب): نقش پولس و بوخنا در ایجاد تثلیث ۵۹

تثلیث در عهدین ۶۴

تثلیث و شورا های جهانی ۶۸

فرقه گنوسی ۶۸

فرقه مرقیون (مرکیون) ۶۹

۷۰	ردّ فرقه گنوسی و مرقیون در اعتقادنامه رسولان
۷۲	شورای نیقیّه (۳۲۵ م.)
۷۳	شورای قسطنطنیه (۳۸۱ م.)
۷۵	شورای آفسُس (۴۳۱ م.)
۷۵	شورای کالسِدون (۴۵۱ م.)
۷۷	نقد و بررسی اندیشه تثلیث:
۷۷	حقیقی دانستن وحدت و تثلیث
۷۸	تثلیث مستلزم وحدت عددی
۷۹	وجود دو فرضیه فاسد در اندیشه تثلیث
۸۰	تناقض گویی مسیحیت
۸۲	تثلیث و ردّ آن در قرآن
۸۴	شیوه احتجاجات قرآن در ردّ عقیده تثلیث
۸۴	الف - احتجاج عام
۸۶	ب - احتجاج خاص
فصل چهارم: توحید از دیدگاه اسلام	
۹۱	پیدایش دین اسلام
۹۲	بدیهی دانستن وجود خدا
۹۳	اهمیت توحید
۹۳	توحید محور ادیان آسمانی
۹۵	توحید ریشه عقاید
۹۶	توحید امتیاز پیامبری
۹۷	بیان امیرالمؤمنین علی علیه السلام پیرامون توحید در جنگ جمل
۹۹	دلایل توحید
۹۹	گواهی فطرت بر یکتائی خداوند

- ۱۰۰ دلایل توحید در آیات و روایات
- ۱۰۱ دلایل عقلی توحید (مبتنی بر آیات و روایات)
- ۱۰۱ ۱- برهان نظم واحد
- ۱۰۲ (الف)- برهان تمناع
- ۱۰۲ (ب)- برهان نظام واحد
- ۱۰۵ ۲- برهان فرجه
- ۱۰۶ ۳- برهان هدایت و فیض
- ۱۰۷ ادله عقلی فلاسفه و متکلمین
- ۱۰۷ ۱- برهان صرف الوجود
- ۱۰۷ ۲- برهان ترکیب
- ۱۰۸ ۳- برهان سبر و تقسیم
- ۱۰۹ اقسام توحید در اسلام
- ۱۰۹ توحید نظری و عملی
- ۱۰۹ ۱-۱- توحید ذاتی ۱-۲- توحید صفاتی ۱-۳- توحید افعالی
- ۱۰۹ ۱-۱- توحید ذاتی خداوند در اسلام
- ۱۱۰ بساطت ذات خداوند
- ۱۱۲ وحدت حقیقی و عددی
- ۱۱۳ توحید ذاتی در قرآن و روایات
- ۱۱۵ ۱-۲- توحید صفاتی خداوند در اسلام
- ۱۱۷ ۱-۳- توحید افعالی خداوند در اسلام
- ۱۱۸ اقسام توحید افعالی (مراتب توحید افعالی)
- ۱۱۸ ۱-۳-۱- توحید در خالقیت
- ۱۱۹ ۱-۳-۲- توحید در ربوبیت
- ۱۱۹ (الف)- ربوبیت تکوینی
- ۱۲۰ (ب)- ربوبیت تشریحی

- ۱۲۱ ۳-۳-۱- توحید در الوهیت
- ۱۲۲ شاخه های توحید عملی
- ۱۲۲ ۱-۲- توحید در عبادت
- ۱۲۳ حقیقت معنای عبادت و ردّ شبه و هابیت
- ۱۲۶ ۲-۲- توحید در استعانت
- ۱۲۷ ۳-۲- توحید در اطاعت
- ۱۲۸ ۴-۲- توحید در محبت
- ۱۲۹ ۵-۲- توحید در توکل
- ۱۲۹ حد نصاب توحید
- ۱۳۱ میزان ارزشمندی مراتب توحید

فصل پنجم: بررسی تطبیقی و نتیجه گیری

- ۱۳۵ بداهت وجود خدا در ادیان ابراهیمی
- ۱۳۶ مقایسه توحید در ادیان ابراهیمی
- ۱۴۰ مقایسه صفات جمالیه و جلالیه خداوند در ادیان ابراهیمی
- ۱۴۶ مقایسه اقسام و مراتب توحید در ادیان ابراهیمی
- ۱۴۹ خاتمه: بررسی آثار توحید در ادیان ابراهیمی
- ۱۵۰ ۱- آزادی فکری و اجتماعی
- ۱۵۲ ۲- وحدت و همبستگی
- ۱۵۴ کتاب نامه

پیشگفتار:

الحمد لله الذي لا يَبْلُغ مدحتَه القائلون. و لا يُحصي نعمائُه العادُّون. و لا يؤدي حقه المجتهدون، الذي لا يدركه بعد الهمم و لا يناله غوصُ الفتن. الذي ليس لصفته حد محدود و لا نعت موجود و لا وقت معدود و لا اجل ممدود. فطرق الخلائق بقدرته و نشر الرياح برحمته و وقد بالصخور ميدان ارضه.

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدائی

نروم جز به همان ره که تو ام راهنمائی

همه درگاه تو جویم همه از فضل تو پویم

همه توحید تو گویم که به توحید سزائی

تو حکیمی، تو عظیمی، تو کریمی، تو رحیمی

تو نماینده فضلِ تو سزاوار ثنائی

بری از رنج و گدازی بری از درد و نیازی

بری از بیم و امیدِ بری از عیب و خطائی

نتوان وصف تو گفتن که تو در فهم نگنجی

نتوان شبه تو جستن که تو در وهم نیائی^۱

الها! برترین صفات و کمالات و نیز تمام نامهای نیکو از آن توست.^۲

الها! هم زیبایی هم زیبا آفرین، هم صاحب کمالی و هم بخشاینده آن؛

ذات نایافته از هستی بخش کی تواند که شود هستی بخش

^۱ - دیوان سنائی غزنوی، ص ۶۰۳.

^۲ - * والله الاسماء الحسنی (اعراف / ۱۸۰).

الها! هیچ قلب و دیده را توان پرواز به بلندای مقام ربوبیت تو نیست! پروردگارا! در اندیشه های ژرف نمی گنجی، اندیشه ها به تو نمی رسند، فکر های تیز بین از درک تو عاجزند.^۲

ای برتر از خیال و قیاس و گمان و وهم وز هر چه دیده ایم و شنیدیم و خوانده ایم^۳ پروردگارا! سرآغاز دین، شناخت توست،^۴ معرفت تو سرچشمه زلال معارف دین است، رسیدن به قله بلند شناخت تو غیر ممکن است؛ پویندگان وادی معرفت چونانکه شایسته است تو را شناسند.^۵

پروردگارا! چه قدر سخت است که تو را در قالب کلمات و واژه ها ستود؛ زیرا واژگان از توصیف عاجزند و از بیان حقیقت و کنه تو، شرمنده و خجل. آنچه را گویندگان پر مایه و توانا به زبان می آورند، و نویسندگان با قلم رسا به رشته تحریر در می آورند، چیزی جز قطره ای از اقیانوس و ذره از وجود بی متناهی نیست.

حال که این پژوهش گامی در بیان توحید از منظر ادیان ابراهیمی برداشته است، با توجه به دقیق بودن موضوع و مایه ناچیز گردآورنده آن، در همین آغاز دست حاجت و نیاز گشوده و از ایزد منان و خدای مهربان توفیق و استعانت می طلبم که با عنایات و الطاف بی شائبه ی خویش حقیر را در تدوین رساله موجود یاری رساند و در این امر

۱. «عظم أن تثبت ربوبیته بإحاطة قلب او بصر» نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۲. «لاتاله الاوهام» - «و لاتوهمه الفطن» نهج البلاغه، خطبه ۱۸۶.

۳. گلستان سعدی، ص ۱۷.

۴. «اول الدین معرفته» نهج البلاغه، خطبه ۱.

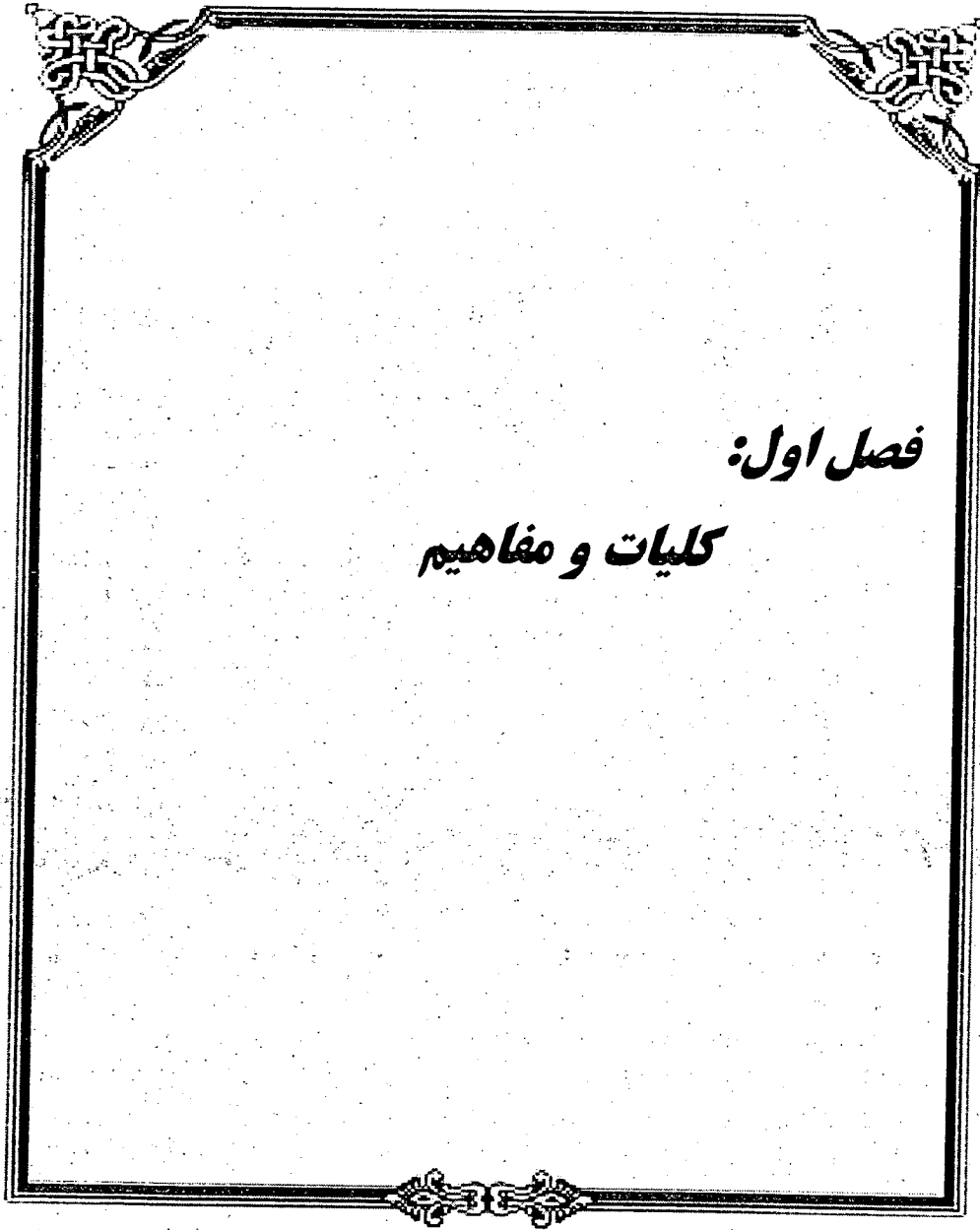
۵. «ماعرناك حق معرفتك» (پیامبر اسلام، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۱۲۳).

مهم و خطیر ذره از گوهر گرانمایه معرفت و حق بینی را در قلب و قلمم به ودیعه گذارد تا در افق فکر و اندیشه، قلب و قلم چیزی جز حقیقت جاری نگردد.

امید است با عنایات خاصه خداوند و در ظل توجهات ولی عصر (عج) در پایان، رساله پُر بار، مفید و مورد رضایت حق تعالی پدید آمده باشد.

ما توفیقی الا من الله.

۱- بیان مسأله

موضوعی را که این پایان نامه به آن پرداخته است توحید و یگانگی خداوند در ادیان یهود، مسیح و اسلام است. محقق دنبال این مسأله است که جایگاه توحید از دیدگاه ادیان ابراهیمی مورد بررسی قرار گرفته و به مقایسه‌ی آن پرداخته شود. بنابراین چارچوب موضوع مورد نظر، در این رساله تبیین اندیشه توحید و مقایسه‌ی آن در ادیان ابراهیمی خواهد بود و در این محدوده مباحث پیگیری و دنبال خواهد شد.

۲- اهمیت و ضرورت موضوع

بدون شک موضوع توحید و یکتا پرستی از اهمیت فراوانی برخوردار است؛ مهمترین و اساسی ترین باور و اندیشه یک مسلمان، اندیشه توحید است؛ توحید و یگانگی خدا اختصاص به دین اسلام ندارد، بلکه تمام ادیان آسمانی و سفیران آنها منادیان توحید بودند. توحید هسته اصلی و مرکزی، پایه و اساس و محور همه ادیان آسمانی است. ادیان توحیدی از این اصل به عنوان اولین و مهمترین اصول اعتقادی یاد کرده اند. از وظایف مهم پیامبران الهی احیاء اندیشه توحید و مبارزه با شرک و بت پرستی در جامعه بشری بوده است.

عقیده توحید شالوده و خمیر مایه تمام باور هاست؛ این عقیده در میان مجموعه ارزشها و اعتقادات مانند پایه و ستون خانه نسبت به سایر اجزاء آن است همانگونه که بدون پایه و ستون یک بنا و ساختمان ثابت و استوار نخواهد ماند و فرو خواهد ریخت، در مجموعه اعتقادات و باور ها نیز توحید اساس و پایه همه آنهاست؛ بدون اندیشه توحید هیچ باوری، ارزش واقعی خود را نخواهد داشت.

به دلیل اهمیت اساسی و کلیدی اندیشه توحید، لازم است این اندیشه میان ادیان توحیدی و زنده جهان: یهود، مسیحیت و اسلام مورد نقد و بررسی قرار گیرد. این مهم نیز توجه کافی و تحقیق بیشتری را می طلبد. لذا با توجه به این نکته، رساله حاضر با

عنوان «مقایسه اندیشه توحید در ادیان ابراهیمی» در این جهت گام برداشته و در صدد تبیین و تفسیر توحید در ادیان ابراهیمی و مقایسه آن برآمده است.

با نگاهی دیگر نیز می‌توان به ضرورت طرح این موضوع اشاره کرد آن اینکه مسیحیت در تلاش است که به هر نحو ممکن بر افکار و عقائد مسلمانان سیطره و نفوذ یابد و آنان را به دین مسیحیت فرا بخواند؛ نمونه‌ای از این گونه تلاشها در کشور افغانستان صورت می‌گیرد. در جامعه امروز افغانستان با توجه به نقش سیاسی و اقتصادی کشورهای اروپائی، متأسفانه چنین تلاشهای ملموس و مشهود است. نهادها و مؤسسات خیریه خارجی، علی‌رغم و ظایف صرفاً بشری و کمک رسانی به مردم افغانستان به تبلیغ مسیحیت و تضعیف اسلام مبادرت می‌ورزند.

اندیشمندان و روشنفکران اسلامی، با شفافیت سازی و تبیین حقیقت دین کنونی مسیحیت و ذکر اوهام و خرافات موجود در این دین، می‌توانند نقش مهمی، در احیا و حراست از ارزشهای دین اسلام، ایفا نمایند و تلاشهای سوء مسیحیان را ناکام گذاشته و مانع اغواگری و فریب کاری آنان شوند. رساله حاضر نیز به سهم خود گامی است در این راستا.

۳- سابقه و پیشینه تحقیق

به تناسب اهمیت این موضوع بحمدالله اندیشمندان توجه کافی به این اصل مبذول داشته اند در این ارتباط کتب، مقالات و آثار ارزشمندی به چشم می‌خورد و به خصوص در متون اسلامی و کلامی بحثهای ارزنده در باب توحید از ناحیه عرفا، متکلمین، فلاسفه و مفسرین به عمل آمده است.

در یک ارزیابی اجمالی از آثار نگارش یافته در این زمینه به دو دسته کتب و مقالات بر می‌خوریم:

دسته اول کتابهای هستند که نویسندگان آنها، توحید را از دیدگاه اسلام و با توجه به متون اسلامی، به بحث گذاشته اند و به مباحث کلی توحید از جمله اهمیت، اقسام، مراتب، آثار و تفسیر آن پرداخته اند که البته در این دسته کتب و مقالات بسیاری به

چشم می خورد. اندیشمندان یاد شده مطالب مهم و ارزنده ای را به رشته تحریر درآورده اند.

دسته دوم کتابهای هستند که توحید در آنها، به شکل مقایسه ای در ادیان آسمانی و ابراهیمی، مطرح شده است. کتب و مقالات که در این زمینه به رشته تحریر در آمده اند در حد کفایت و رضایت نبوده بلکه بسیار محدود و ناچیز است. از میان آثار موجود، این کتابها را می توان نام برد: دین شناسی تطبیقی اثر کدارنات تیواری، دین شناسی تطبیقی اثر شهید محمد جواد باهنر، اسلام شناسی و دین تطبیقی اثر دکتر منوچهر خدایار محبی، در آمدی بر الهیات تطبیقی اسلام و مسیحیت اثر عبدالرحیم سلیمان اردستانی، مسیحیت شناسی مقایسه ای اثر محمد رضا زیبایی نژاد و بررسی تطبیقی اسمای الهی اثر خانم مرضیه شنکایی.

مطالب و موضوعات که این دسته از کتب به آنها، در باب مقایسه توحید در ادیان ابراهیمی، پرداخته اند نیز کافی و کامل به نظر نمی رسد زیرا خواننده با توجه و دقت کافی در موضوعات مانند: خدا در آئین یهودیت، خدا در دین مسیحیت، اندیشه تثلیث در ابعاد گوناگون و اشتراکات و اختلافات توحید در ادیان ابراهیمی، درخواهد یافت که در میان این آثار، کتاب مستقلی وجود ندارد که به شکل مقایسه ای به این مباحث پرداخته باشد بلکه این مباحث در این آثار به صورت گذرا و خلاصه و در لابلائی موضوعات دیگر بحث و بررسی شده است و به موارد مهم و اختلافی توحید در ادیان ابراهیمی به تفصیل و مبسوط پرداخته نشده است. در نتیجه مباحث مورد نظر از روشنی و شفافیت کامل برخوردار نمی باشد و توحید در میان این ادیان به صورت کامل تبیین و تفسیر نگردیده است.

با توجه و دقت در آثار موجود در این زمینه و وجود برخی ابهامات و کاستیها که به آن اشاره گردید تلاش خواهد شد که با پایان نامه موجود رساله ای مستقل، تحقیقی و حتی الامکان مشروح و مبسوط ارائه گردد و مباحث مهم، از جمله خدا در ادیان ابراهیمی، نقد و بررسی اندیشه تثلیث و اشتراکات و اختلافات ادیان ابراهیمی در باب

توحید به مصابه بحث و بررسی گذاشته شود. سعی بر آن است که مطالب به صورت شفاف و با بیان و قلم رسا تقدیم علاقه مندان گردد.

۴- سؤال اصلی پژوهش

سؤال اصلی که این رساله در صدد پاسخگویی به آن بر آمده است عبارت است از اینکه: دیدگاه ادیان ابراهیمی در مورد اندیشه توحید چگونه است؟ توحید در این ادیان از چه جایگاه برخوردار است؟

۵- سؤالات فرعی

در درون این سؤال اصلی، سؤالات متعدد فرعی نهفته است که عبارتند از: توحید در آئین یهود از چه جایگاه برخوردار است؟ دیدگاه مسیحیت در مورد تثلیث چیست؟ نقد و بررسی و رد تثلیث چگونه است؟ و چه عوامل باعث پیدایش آن گردیده است؟ توحید از چه اهمیتی برخوردار است و دلایل توحید کدام است؟ اقسام و مراتب توحید کدامند؟ و حد نصاب توحید کدام است؟

۶- اهداف تحقیق:

- محقق از نوشتن این پایان نامه اهداف زیر را دنبال می کند:
- ۱- ارتقاء و افزایش شناخت بینش توحیدی ادیان ابراهیمی.
 - ۲- تبیین اندیشه تثلیث و نقد و بررسی آن.
 - ۳- دست یابی به اشتراکات و افتراقات ادیان ابراهیمی در زمینه توحید.

۷- روش تحقیق:

روش تحقیق که در این رساله از آن استفاده شده کتابخانه‌ای و بر اساس گردآوری اطلاعات از کتب و مقالات خواهد بود و مطالب به روش و شیوه توصیفی تحلیلی و علی مقایسه‌ای تدوین و ارائه گردیده است.